

Dr. Ujházi Lóránd

A Katolikus Egyház intézményi és etikai válaszai a modernkori biztonsági kihívásokra

Tézisfüzet

A vallás a természetfelettire vonatkozó tanítás megfogalmazásán túl a társadalmi viszonyok befolyásolására is törekszik. A társadalmi rend alakítását küldetése integráns részének tekinti. A katolikus egyház ezen belül külön hangsúlyt helyez a társadalmi igazságosság és a béke támogatásának. A válságkezelésben és a háború-etikai kérdések értékelésében az egyház szerepe az elmúlt közel két évszázadban megerősödött. Ezt részben a vallási közösségek nemzetközi szerepvállalását bemutató szakirodalom, az etikai kérdésekre való elméleti reflexió, részben pedig a konkrét missziós szerepvállalások bizonyítják.

A Katolikus Egyház nemcsak létszáma, hanem szervezeti struktúrája, nemzetközi jogalanyisága, centralizált vezetés-irányítása és komplex etikai és társadalmi tanítása miatt is kiemelkedik a többi vallási közösség, illetve a keresztény felekezetek közül. Nem hasonlítható egyetlen más vallási közösséghez sem a válságkezelésben, a nemzetközi viszonyok és a biztonsági, illetve az etikai kihívások értékelésében betöltött szerepe. A PhD értekezés vizsgálja a Katolikus Egyház szervezeteit, jogi szabályozását, etikai alapelveit az új típusú biztonsági kihívások és a béke előmozdítása tükrében.

A dolgozat három terület köré összpontosul.

1. Értékeli a Szentszék szervezeteinek pozicionálását, tevékenységét és reformját az új típusú biztonsági kihívások és a háború-, illetve a biztonság-etikai kérdések kezelése érdekében.
2. Vizsgálja az egyház vezetés-irányításának megnyilatkozásait az egyes új típusú biztonsági kihívások és a háború-etikai kérdések kapcsán.
3. Bemutatja az egyház központi szervezeteinek a felépítését, illetve azok homlokterében fellelhető teológiai paradigmákat. Ez utóbbiak különösen jelentősök, hiszen ez a teológiai látásmód különbözteti meg a Katolikus Egyházat a többi nemzetközi aktortól és a nemzetállamoktól a béke és a társadalmi igazságosság előmozdítása terén.

A dolgozat módszertana

A biztonság újkori megközelítése számos tudományt érint (közgazdaság, politológia, külpolitikai és biztonsági tanulmányok, jog-, állam-, hadtudomány stb.), amelyek saját módszerekkel és eljárásokkal rendelkeznek. Az értekezésben azzal a prekoncepcióval dolgoztam, hogy a biztonsági tanulmányok által kihívásoknak tekintett területek egyszersmind teológiai kérdések is. Ezért az egyház szempontjából az egyes biztonsági területeket nem lehet csak a profán tudományok (a biztonságpolitika, a (nemzetközi) jog, illetve a kánonjog oldaláról) vizsgálni. A szent tudományok módszerei és alapelvei sem nélkülözhetőek. A dolgozatban arra a transzdiszciplináris módszerre törekedtem, amelyet Ferenc pápa az egyházi egyetemeket újra szabályozó *Veritatis Gaudium* kezdetű apostoli konstitúcióban hangsúlyoz. Ennek értelmében a teológiai gondolkodást kiindulópontnak tekintetem, annak tudatában, hogy az új biztonsági kihívásokat nem lehet csak a teológia eszközeivel értékelni. Igyekeztem elkerülni:

1. Kizárólag a világi tudományok módszereinek a figyelembevételét. Ez esetben megvan az esélye, hogy kizárólag szakelemzéseket kapunk az egyes biztonsági kérdésekről. Az egyház számára a legfontosabb szempont, a teológiai kontextusba helyezés pedig hiányozni fog.
2. A kizárólag teológiai módszerek alkalmazása pedig felületes ismétlését adhatja a pápai és a szentszéki dokumentumoknak.

Alapvető kérdés, hogy a dolgozatot alap kutatásnak vagy alkalmazott kutatásnak tekinthetjük-e? A hipotézisekben és a célkitűzésekben megfogalmazottak alapján a munkát inkább az alap kutatásokhoz lehet sorolni. Cél ugyanis az alapvető tudás és elméleti ismeretek előállítása. Az információgyűjtés rendszerint elméleti problémák megválaszolását célozza. Az alap kutatásoknak gyakorlati eredményei is lesznek azonban, amelyek kihathatnak a módszerek és az ismeretek fejlődésére és változására.

- Alkalmaztam a kutatásban a kvalitatív módszereket:
 - primer és szekundér forrásokat használtam fel,
 - a forrásokat ütköztettem és az egyház adott kérdésben vallott tanításának fényében teológiai alapú következtetéseket vontam le.
- Alkalmazásra került a szummatív értékelés.

A szakirodalmi háttér segítségével törekedtem összefoglaló ítéletet alkotni a Szentszék béketevékenységének elméleti és történeti háttéréről, illetve gyakorlatáról. Bár a Szentszék a biztonság megszilárdításban való részvétele kapcsán több évtizedes empirikus vizsgálatokat

lehet találni, illetve komoly szakirodalmi háttér áll a rendelkezésre, de kevés munka született, amely egyszerre veszi figyelembe a teológiai, a biztonsági és a jogi szempontokat.

A kutatáshoz kapcsolt induktív hipotéziseket állítottam fel. Az induktív logika már tapasztalatot vagy adategyüttest tételez fel. Ennek elemzéséből és integrációjából általános elméletek és következtetések vonhatók le. A kutatás iránya, illetve az eredménytermékek a korábbi kutatások tapasztalataiból, illetve a biztonság és a vallás kapcsolatának elemzéséből táplálkozik.

A hipotézisek vizsgálata mellett célként jelenítettem meg az integratív modellek kidolgozását, amelyek felhasználhatók a Szentszék és az egyház tevékenységében, továbbá a humanitárius munka támogatásában.

Az értekezése hipotézisei

1. Az egyház saját önreflexiója alapján úgy véli, hogy a kinyilatkoztatásra épülő teológiai alapelvei feljogosítják a nemzetközi politikában és a válságkezelésben való részvételre. Alaposabb elemzésből látható, hogy a Szentszék nemzetközi viszonyokban való részvételének jogilag is értékelhető keretei összhangban vannak saját teológiai elveivel. A teológiai alapú érvelés azonban csak a hívő emberek számára meggyőző.

2. A vallási közösségek szerepvállalása a nemzetközi politikai térben folyamatos növekedést mutat. A vallás nemzetközi jogi szempontból való behatárolt értelmezése azonban a hitalapú diplomácia határát is jelenti. Ez alól a Katolikus Egyház annyiban kivétel, hogy a Szentszék és a Vatikán nemzetközi jog számára is értelmezhető entitás. Ezért a Szentszék szerepvállalása a biztonsági kihívások, háború-etikai kérdések értékelésében betöltött szerepe, illetve tevékenysége a válságkezelés terén előreláthatóan növekedni fog.

3. Az egyház tevékenyen vesz részt az új típusú biztonsági kihívások kezelésében, de a biztonságpolitika és a nemzetközi jog, illetve a nemzetközi tanulmányok módszereivel csak az egyházi szervezetek hatékonysága bizonyítható, a motivációhoz, és a tevékenység megértéséhez a kinyilatkoztatás talaján álló teológiai és etikai reflexiót kell tenni.

A dolgozat felépítése:

A dolgozat hét egymáshoz kapcsolódó fejezetet tartalmaz.

- Az első fejezet a Katolikus Egyház a válságkezelésben és a béke építésében való részvételének teológiai elveit mutatja be. A Katolikus Egyház az alapítótól ráhagyott

küldetését a kormányzás, a megszentelés és a tanítás területén gyakorolja. Az irgalmas szeretet tettei átjárják a hármasság küldetését és az egyház minden szervezetét. A fejezet bemutatja, hogy a Szentszék, illetve az egyes nemzetközi és helyi katolikus szervezetek amellet, hogy kiveszik a részüket a globális és a regionális válságkezelésben az emberiség javának előmozdítása érdekében, azt nem pusztán biztonságpolitikai megfontolásokból, hanem az egyház természetéhez kapcsolódó teológiai szempontok alapján végzik.

- A második fejezet az Apostoli Szentszék a nemzetközi szervezetekkel és különösen az ENSZ-szel való kapcsolatot mutatja be. Az egyháztól nem áll távol, hogy nemzetközi közegben tevékenykedjen. A Második Világháború után létrejött nemzetközi szervezetek pedig olyan filozófia mentén szerveződtek, amelyekkel a Katolikus Egyház azonosulni tudott. Alapvetően ilyen a béke támogatása, a válságkezelés és azoknak a társadalmi kérdéseknek a világviszonylatban való kezelése, amelyeket a későbbiekben rendre megtalálunk a tág értelemben vett biztonsági kihívások felsorolásában.
- A harmadik fejezet a Katolikus Egyház és az Európai Unió kapcsolatát elemzi kifejezetten a béke megszilárdítása tekintetében. Látható, hogy a két entitás kapcsolatrendszere mindig az integráció által meghirdetett közpolitikák homlokterében erősödött vagy gyengült. Azonban a béke és az ahhoz kapcsolódó szakpolitikák (emberi jogok, szegénység felszámolása, menekültek védelme, regionális biztonság előmozdítása) mindig szoros kapcsolódási pont maradt a két szervezet között.
- A negyedik fejezet a pápai követek béke előmozdítása terén betöltött szerepét mutatja be. A történelem folyamán a pápai követek tevékenyen részt vettek a béke előmozdításában. Ez a feladatuk említésre kerül az egyház jogrendszerében. Az egyes követi feladatok alaposabb elemzéséből derül ki, hogy azok mindegyike rendelkezik biztonsági aspektussal. Ezért a béke előmozdítása egyfajta kohéziós erő is a követi feladatvégrehajtásban.
- Az ötödik fejezet a Római Kúria átalakításával és a kúria szerepével foglalkozik szintén a béke előmozdítása szempontjából. Központi helyen szerepel Ferenc pápa megválasztása után elkezdett reform és a társadalmi igazságosság kapcsolata. A *Praedicate evangelium* kezdetű apostoli konstitúció az értelmező jogszabályok mellett számos új központi hivatalt hozott létre, amelyek kifejezetten a béke és a társadalmi igazságosság előmozdítását szolgálják: Evangelizációs Dikasztérium, Szeretet Szolgálatának Dikasztériuma, az Átfogó Emberi Fejlődés Előmozdításának

Dikasztériuma, Szentszéki Államtitkárság új szekciója. A fejezet azokat a szervező elveket is bemutatja, amelyek kifejezetten az eredményesebb működést segítik (együttműködés elve, laikus szerepe, konzultáció stb.).

- A hatodik fejezet a Nemzetközi Karitászt mutatja be. Az egyház társadalmi tanítása nem maradhat csak elméleti szinten. Az egyház stratégiai feladatszabását operatív szinten különböző egyházi szervezetek hajtják végre. Bár számos segélyszervezet viseli a katolikus jelzöt, de a Katolikus Egyház hivatalos segélyszervezete a katolikus karitás. A katolikus karitás öt kontinensen, több mint 160 országban működik. Amikor a nemzeti keretek már kimerülnek, akkor is van lehetőség nagyobb források felszabadítására. A nemzetközi karitás nemzetközi, nemzeti, non-profit, és nem katolikus segélyszervezetekkel áll kapcsolatban. Kiemelkedő a karitás haderővel való együttműködése, amely szinten a fejezet elemzésének a tárgya.
- Az utolsó fejezet az Apostoli Szentszék hírszerzésével és elhárításával foglalkozik. Katolikus Egyház mellett, hogy vallási közösség, az Apostoli Szentszék, illetve a Vatikán a nemzetközi jog szuverén alanya. A Vatikán területileg körülhatárolható, intézményrendszerrel rendelkező állam. Szüksége van azokra a hiteles információkra, amelyek a működését és a válságkezelésben való szerepvállalását segítik. Hírszerzés és elhárítás szempontjából különbséget kell tenni a vatikáni biztonsági szolgálatok és a szentszéki hivatalok hírszerző tevékenysége között. A biztonsági szolgálatok operatív hírigénnyel rendelkeznek, amelyet a Vatikán, a római pápa és a városállam területén tartózkodók védelme érdekében használnak fel. A Szentszék biztonsági szervezetei az operatív-taktikai szempontból jelentős tevékenységeiket részint saját, de leginkább a külföldi, mindenekelőtt az olasz állami szervezetek információjára alapozzák.

Elért tudományos eredmények

1. **Megalkottam a szentszéki válságkezelés és béketeremtés megértését és áttekintését segítő rendszert, amely figyelembe veszi az általános filozófiai és teológiai szempontokat, a pozitív jogi szabályokat, a működés stratégiai és operatív elemeit.** Ferenc pápa általánosságban fogalmazta meg az átalakítás szempontjait, amelyekben azonban megjelentek a II. Vatikáni Zsinat utáni teológiai elvek. A kúriaátalakítás pedig az egyház jogalkotási és közigazgatási eljárásokon keresztül történt. A teológiai és a jogi gondolkodás egy rendszerben való bemutatásával azonban létrehoztam a szentszéki válságkezelés és békemisszió megértésének háttéranyagát.

2. **Megalkottam azokat a kereteket, amelyek az említett teológiai, filozófiai és jogi szempontok alapján a válságkezelés értékelésének teológiai és biztonságpolitikai alapjait jelenthetik.** Egyes területeken az elért eredmények számszerűsíthetők, más esetekben azonban az eredmények a kvantitatív módszerekkel nem mérhetők. Vizsgáltam a diplomáciai testületet, ahol kézzelfoghatóbbak az eredmények: milyen hatékonysággal vesz részt a Szentszék a nemzetközi konfliktusok kezelésében, milyen eredményei vannak a szentszéki diplomataképzőbe való rekrutációnak, a képzés és továbbképzés reformjának, illetve milyen eredményeket érnek el a válságkezelésben résztvevő segélyszervezetek. Vizsgáltam a laikus elem növekedését, mint a kúriareform fontos szempontját. Ez is mérhető azzal, hogy a pápa ténylegesen hány laikus krisztushívót nevezett ki a Szentszék egyes dikasztériumaiba. De vannak szempontok, amelyek a hatáselemzések módszereivel nem mutathatók ki. Ez részben a hitalapú diplomácia és válságkezelés sajátosságaiból adódik, hiszen olyan elemek, mint a teológiai elvek alapján való érzékenyítés nehezen számszerűsíthető és mérhető.
3. A szentszéki válságkezelés bár teológiai elvek alapján történik, de szoros együttműködésben a nemzetközi, az állami szervezetekkel. Különösen fontos a haderővel való eredményes együttműködés kialakítása. A meglévő egyházi dokumentumok és teológiai elvek alapján **kidolgoztam az együttműködés elméleti keretrendszerét, a teológiai és filozófiai dilemmák mentén mind a stratégiai, mind az operatív tevékenység kapcsán.**

A munka továbbfejlesztésének lehetősége

A jelen kutatás keretein túlmutató szándék, hogy a jövőben az eredmények vagy részeredmények alapul szolgálhassanak a terület további empirikus kutatására.

A biztonsági kihívások folytonosan változnak, az egyes fenyegetettségek felerősödnek, mások háttérbe szorulnak. Az egyház természetéből adódóan az államokkal, a nemzetközi szervezetekkel szemben a válságkezelésnél sajátos teológiai és kánonjogi szempontjai vannak.

- A munka alapvetően a Szentszék szerepvállalásának általános szempontjaira világított rá. A válságkezelés legfontosabb célkitűzéseit vizsgáltuk, a legfontosabb nemzetközi aktorokkal való kapcsolatot elemeztük. Arra is kerestük a választ, hogyan lehet

felhasználni a történelmi példákat a hatékonyabb operatív működés érdekében. Számos a huszadik századi biztonság pillérét jelentő nemzetközi szervezet nem került alapos elemzésre. AZ EBESZ, a NATO, az Afrikai Unió csak érintőlegesen került említésre.

- Számos biztonsági kihívásra is csak utaltunk az egyes fejezetekben, de azok terjedelmi okokból nem kaptak helyet. Az egyház és nukleáris leszerelés, a migráció és a Katolikus Egyház, csapásmérésre alkalmas távirányítású repülőgépek, regionális biztonság és vallási közösségek, vallás- és felekezeti közötti párbeszéd szerepe a válságkezelésben vagy a biztonságpolitikai iskolák és a Katolikus Egyház teológiájának kapcsolata. Ezekkel a szakkérdésekkel kiegészítve a munka egy későbbi mű anyagát képezi.
- Nemcsak az egyes biztonsági kihívások változnak gyorsan. Az egyházi reflexiók is dinamikusak. Ezért érdemes az egyes részterületeket éppúgy, mint az egyház általános biztonságpolitikai szempontjait folyamatosan értékelni. Ez szervezett, összehangolt, akár nemzetközi kutatás anyagát képezi. Feltételezi az egyes részterületeket ismerő teológusokat, biztonságpolitikusokat, kánon és nemzetközi jogászokat.
- Kutatásaimban a Katolikus Egyházzal foglalkozom. Érdemes azonban az evangéliumi egyházak, az iszlám és a távol-keleti vallások biztonsági kérdésekre adott társadalmi tanítását is feldolgozni. Mindezt annak fényében, hogy a Katolikus Egyház nemzetközi jogalanyiséga, illetve társadalmi tanításának kidolgozottsága nem mérhető más vallási közösségekhez.
- A kuriaátalakítás a megszokott hierarchikus konzultáció mellett zajlott. A munkában számos alkalommal hivatkoztam a hierarchikus szinten megfogalmazott szempontokra. Fontos lenne, és egyben összhangban állna a kúriareform elvével, ha a laikusok, vagyis az aluról jövő vélemények felmérése és feldolgozása is megtörténne.
- Módszertani szempontból figyelembe kell venni a rejtett korreláló tényezőket, a függő változókat, a véletlent vagy az ellentétes irányú hatásmechanizmusokat. Ezeket a szempontokat a kúriareform kapcsán is megfigyelhetjük, de majd csak idővel lehet a maga teljességében látni. További kutatás anyagát képezi:
 - A személyi állomány és az infrastruktúra valós kapacitásának mérése a nemzetközi viszonyokban.
 - Ugyanígy idővel érdemes mérni, adott esetben interjúkkal kiegészítve bemutatni, hogy megvalósult-e a reform következtében az egyház különböző szintjei és a szentszéki hivatalok között az együttműködés.

- Az együttműködés eredményezett-e nagyobb hatékonyságot a regionális biztonság kapcsán. Az egyes konkrét intézkedések a Szentszék részéről, amelyben együttműködtek a helyi egyházakkal (egyházmegyék, püspöki konferenciák, keleti egyházak hierarchiája) eredményeztek-e pozitív elmozdulást.
- Külön kutatás tárgyát képezi annak vizsgálata, hogy az egyházi és a katolikus egyetemek, illetve a nem állami, az állami, illetve a nemzetközi szervezetek képviselői milyen együttműködést tudnak kialakítani a biztonsági kihívások vizsgálata kapcsán.
- Illetve, annak elemzése, hol és hogyan jelent meg a pápa által vizionált transzdiszciplinaritás a teológia és a keresztény etika területén. Ez nemcsak az egyes területek alaposabb kidolgozásában ad segítséget, hanem abban is, hogy a teológia missziós küldetést hajtson végre a biztonsági kérdésekkel foglalkozó társadalomtudományok között.
- Utolsó értékelési szempontként említsük meg az egyik legfontosabb és gyakran hangoztatott motivációt, hogy a szentszéki struktúra legyen képes a külpolitika területén komolyabb fellépésre. Bekövetkezett néhány látványosabb eredmény.
- Vizsgálat tárgya, hogy ezek az eredmények a kúriareform eredményei-e, amely célul tűzte ki, hogy a Szentszék sajátos mozgásterét egyre ügyesebben használja ki a béke előmozdítása, a prevenció és a konfliktus utáni válságkezelés érdekében, vagy mindez inkább a pápa karizmatikus személyének tudható be. Jelenleg erre még nehéz egyértelmű választ adni.
- A pápa szándékának megfelelően valóban nagyobb hangsúlyt kap, hogy a szentszéki struktúra hathatósabban lépjen fel a „szükséget szenvedők, a betegek és a kirekesztettek, (...) a fegyveres konfliktusok és természeti katasztrófák áldozatait” a rabszolgaság, (...) kínzások, méltóságukban veszélyeztetett” személyek és a menekültek védelmében.
- Ezen a területen ténylegesen látszik, hogy mind a helyi egyházak, mind a központi hivatalok képviselői részéről megnövekedett a retorikai fellépés és a tényleges segélyezések száma. Itt sem világos azonban még, hogy ez a közmegegyezésen, vagy a hierarchikus közrehatás miatt van így.

A kutatási eredmények elméleti és gyakorlati hasznosulása

A kutatás felhasználható a Katolikus Egyház oktatási intézményei, a katolikus- és egyházi egyetemek számára oktatási és kutatási segédanyagként;

A Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Radikalizmus és Vallási szélsőségesség szakirányú továbbképzési szak, Vallás és Társadalom Kutatóintézete számára;

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Hittudományi, Jog és Államtudományi Kar, illetve a Kánonjogi Posztgraduális Intézet számára;

A Külügyi és Külgazdasági Minisztérium, illetve a Honvédelmi Minisztérium számára külkapcsolatok építése szempontjából;

A Magyar Honvédség számára a válságkezelésben részt vevő erők felkészítésénél.